

Berg Lexa Lora

A poldernederlands holland nyelvváltozat társadalmi megítélése*

Jelen dolgozatom Renée van Bezooijen és Rob van den Berg 2001-es, a poldernederlands holland nyelvváltozat társadalmi megítéléséről szóló kutatásának a follow-up researche. Teljesülni látszik az a hipotézis, hogy a korábbi kutatásokban felismerhető tendencia, miszerint a poldernederlands egyre elfogadottabbá válik, ma is folytatódik. A férfiak és nők véleménye közti különbség eltűnt, de a fiatalok (főleg a 18–25 év közöttiek) valamennyivel még mindig pozitívabban ítélik meg a poldernederlands nyelvváltozatot. A kutatás alapján kijelenthető, hogy a poldernederlands és a sztenderd holland nyelvváltozat megítélése már nem különbözik nagyban egymástól.

Kulcsszavak:

nyelvtudomány, szociolingvisztika, poldernederlands

Dit is een vervolgonderzoek op dat van Renée van Bezooijen en Rob van den Berg uit 2001 naar de sociale perceptie van het Poldernederlands. De hypothese dat de tendens dat het Poldernederlands steeds positiever wordt beoordeeld, die in vorige onderzoeken herkenbaar is, zich zou voortzetten, werd bevestigd. Uit het onderzoek bleek dat het verschil tussen de perceptie van mannen en vrouwen verdwenen is maar dat jongeren (vooral die tussen 18–25) nog steeds een ietwat positievere perceptie hebben van het Poldernederlands. O.b.v. het onderzoek kan worden vastgesteld dat de perceptie van het Standaardnederlands en het Poldernederlands niet veel meer van elkaar verschillen.

Sleutelwoorden:

taalkunde, sociolinguïstiek, Poldernederlands

1. Bevezetés

Az ún. poldernederlands nyelvváltozatra Jan Stroop holland nyelvész figyelt fel egészen pontosan 1997. május 5-én, a Felszabadulás napján (*Bevrijdingsdag*) (Stroop 1998). Az ünnepi beszédet abban az évben Trijntje Oosterhuis énekesnő mondta, és az egész országban közvetítették. Az énekesnő a beszédben két magánhangzót is feltűnően eltérően ejtett a sztenderd nyelvben megszokottól: az [ei]¹ diftongus kezdőhangját szokatlanul nyíltan ejtette, és szinte [ai]-t mondott, valamint a hosszú [e:] monoftongust diftongizálta, és [ei]-nek ejtette. Ezt a két hangtani jegyet azóta is a poldernederlands legfőbb jellegzetességei közé sorolják, azonban a nyelvváltozat beszélői nem csupán ezt a két hangot ejtik a sztenderd hollandtól eltérő módon.

* A tanulmány témavezetője Nagy Roland. A szerző elérhetősége: lexalora.berg@gmail.com

¹ A mai modern hollandban az [ei] diftongust két betűpár is jelzi: *ei* és *ij* – ahogy a magyarban a *j* és az *ly* is a [j] hangot jelzi.

A poldernederlands nyelvváltozat fenti vonásai kizárólag a hollandiai hollandra jellemzőek, a holland flamand változatában ismeretlenek. Ezért nevezte el Stroop (1997) poldernederlandsnak: a polder egy tipikusan holland jelenség, amelyről a régiót, nyelvet vagy németalföldi kultúrát ismerő embernek rögtön Hollandia jut az eszébe.² Másrészt ezzel a névvel azt a hibás feltételezést is meg akarta előzni, mely szerint a poldernederlands nyelvváltozat az amszterdami városi dialektusból alakult volna ki.

Stroop (1998) megállapítása szerint a poldernederlandsnak három fő jellegzetessége van: 1. a diftongusok nyíltabbá válása; 2. a félig-zárt monoftongusok diftongizálódása; 3. az ún. Gooise-r, egy közelítőhang használata.

Ez a változás azért is érdekes, mert a kutatásokból kitűnik, hogy a nők kiváltképp különös szerepet játszanak ebben a nyelvi változásban. Bár a nők alapvetően konzervatívak a nyelvhasználatukban, azaz a társadalom által nagyobb presztízzsel felruházott nyelvváltozatot szokták beszélni, mégis gyakran nagy szerepük van a nyelvi változásokban. Labov (2001) gender paradoxnak nevezte el ezt a jelenséget, és a következőképpen oldotta fel a látszólagos ellentmondást. A nők hozzáállása a nyelvi változásokhoz két dimenzióval jellemezhető: lehet alkalmazkodó (*conforming*) vagy nem-alkalmazkodó (*non-conforming*), valamint konzervatív vagy progresszív. Egy adott nyelvi változáshoz való viszonyukat három elv vezérli:

1. Stabil szociolingvisztikai változók esetében, tehát olyan változók esetében, amelyek nem érintettek változásokban, a nők alkalmazkodóak és konzervatívak, vagyis nagyobb arányban használják a sztenderdebb, több presztízzsel bíró változatot, mint a férfiak.

2. Beszélhetünk felülről jövő változásról (*changes from above*), amikor a változás a társadalmi tudat szintjén érzékelhető, vagyis a beszélők tisztában vannak a nyelvben végbemenő változással és annak társadalmi megítélésével, tehát tudatos változásról van szó. Ilyenkor a nők alkalmazkodóak és progresszívek, ami annyit tesz, hogy nagyobb arányban használják a több presztízzsel járó változatot, így gyorsabban váltanak át az új változatra, mint a férfiak, ha az jár több presztízzsel.

3. Amennyiben ún. alulról jövő változásról (*changes from below*) van szó, a változás a társadalmi tudat szintje alatt van, a beszélők nincsenek tisztában a nyelvben zajló változásokkal, vagyis tudattalan változásról beszélhetünk. Ebben az esetben a nők nem-alkalmazkodók, de progresszívek lesznek, ami abban jelenik meg, hogy ilyen esetekben gyakran maguk a nők az újítók.

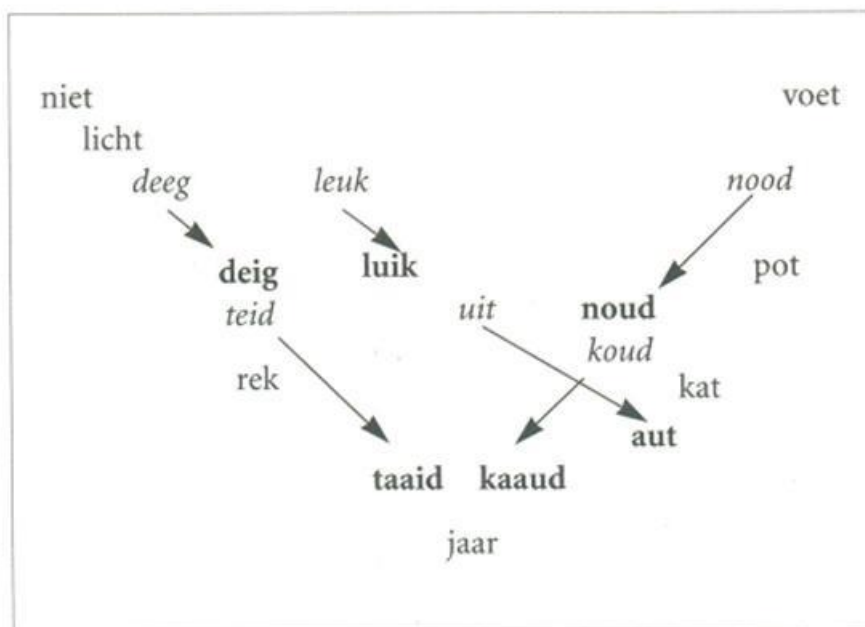
² A polder a vízszint alatt fekvő terület neve, amelyet (gátakkal, zsilipekkel és/vagy a víz kiszivattyúzásával) elhódítottak a víztől. Magát a szót gyakran használják Hollandiához köthető jelenségek leírásában, mint például a polder-modell, azaz a megbeszélésen és konszenzuson alapuló döntéshozatali eljárás esetében.

Stroop (1998) kutatásai alapján a fiatal, magasan képzett és céltudatos nők noha beszélnek a Poldernederlands nyelvváltozatot, ezt nem tudatosan teszik. Így Labov (2001) modelljének 3. elve alapján nem meglepő, hogy a poldernederlands kezdeményezői a nők.

Dolgozatomban először a poldernederlands nyelvváltozatot mutatom be, majd a felfedezése óta eltelt több mint húsz év alatt elvégzett kutatások közül ismertetem a legfontosabbakat. Ezek után rátérek a saját kutatásom bemutatására és eredményeinek elemzésére.

2. A kutatás témája

A Stroop (1998) által megfigyelt nyíltabbá válásra a legelső példa az [ɛi] diftongus első hangjának nyíltabbá válása volt, melyet [ai]-ként realizáltak. Így pl. a holland *wijn* 'bor' szó ejtése a hagyományos [vɛin] helyett [vain] lett.³ A poldernederlandsban az [ɛi]-jel együtt a másik két záródó diftongus, az [ɔu]-t és [œy]-t is érinti a változás. A nyíltabbá válás révén az [ɔu] inkább [au]-ként, a [œy] pedig inkább [ʌy]-ként ejtődik. Eközben a diftongusok sora mellett a hosszú (vagy feszes) félig-zárt monoftongusok diftongizálódása is megtörténik: a hosszú [e:]-ből [ei], az [o:]-ből [ou] és az [ø:]-ből [øy] lesz. Ebből kirajzolódik egy séma a magánhangzók eltolódásáról, mely a következőképpen néz ki (1. ábra)⁴:

1. ábra: A poldernederlandsban végbemenő magánhangzó-eltolódás (Stroop 1998: 28)

³ A sztenderd angol *wine* [wain] és a sztenderd felnémet *Wein* [vain] szavakhoz hasonlóan.

⁴ A germán nyelvekkel foglalkozóknak ismerősnek tűnhet a fenti ábra, hiszen a nagy magánhangzó-eltolódás során is hasonló változás ment végbe, ráadásul a kérdéses hang a hollandban is – csakúgy, mint az angolban – nyelvtörténetileg egy hosszú [i:] hangra vezethető vissza, ezt középhollandban még ij betűkapcsolattal jelölték.

A hangok szintjén ezt következőképp ábrázolhatnánk:

[e:]>[ei]	[ø:]>[øy]	[o:]>[ou]
[ɛi]>[ai]	[œy]>[ʌy]	[ɔu]>[au]

Az *ei* hang Hollandiában, főleg Zuid-Holland és Noord-Holland tartományokban már a 17. század elején elérte az [ai] nyíltsági fokot. Ám a korabeli nyelvűvelők határozottan elítélték ezt a hangváltozást, mivel kulturálatlannak és parasztosnak tartották. Ezért az akkoriban kialakuló sztenderd nyelvben *ei*-ként határozták meg. Az említett tartományokban ez a kiejtés a 20. századig fennmaradt (Stroop 1998). Az említett dialektusokban azonban a többi hang más irányba változott, mint az általam vizsgált nyelvváltozatban, például az *ui* diftongus, amely a sztenderd hollandban [œy], a poldernederlandsban [ʌy] lett, míg a 16. és 17. században lezajlott hangváltozásban érintett nyelvjárásokban [ɔi]. Stroop (1998 és 2017) ezért tartja a poldernederlandsban bekövetkezett változásokat a 17. századi hangváltozásoktól teljesen független jelenségnek.

Bár a poldernederlands elsősorban a magánhangzók ejtésében tér el a sztenderd hollandtól, beszélőire az ún. Gooise-r használata is jellemző (Stroop 1998). A Gooise-r egy vokalizált r-hang, egy közelítőhang, amely feltehetően Amszterdam déli részén alakult ki. Ez egy posztvokalikus, tehát csak magánhangzók után ejtett, retroflex, vagyis a nyelvhegy visszahajlításával képzett közelítőhang, amely nagyban hasonlít az amerikai angolban használatos [ɹ̥]-hoz.

Stroop már az 1990-es évek végén azt írja, hogy ha az oktatásban nem tesznek tudatos lépéseket a kiejtés szabályozásának érdekében, akkor a poldernederlands lassan át fogja venni a sztenderd holland helyét (Stroop 1998). Jóslatát részben azzal indokolta, hogy a poldernederlands beszélői alapvetően fiatal, magasan képzett, céltudatos nők, akik egyrészt ezt a nyelvváltozatot használják a gyermekeikkel való kommunikációban, másrészt tévés és rádiós szerepléseik alkalmával is. Stroop (2010) egy évtized elteltével konstatálja, hogy ez a változás valóban zajlik: egyre többet hallani a poldernederlandsra jellemző vonásokat az utcán, a médiában és immáron nemcsak női beszélők esetében.

Nemcsak Stroop (2010 és 2017) tér többször vissza a poldernederlands témájához, az elmúlt több mint húsz év során számos kutatást végeztek azzal kapcsolatban, vajon a dolgok jelen

állása szerint mennyire reális Stroop feltételezése, miszerint a poldernederlands át fogja venni a sztenderd holland helyét.

Először Van Bezooijen és Van den Berg (2001) vizsgálta a poldernederlands társadalmi megítélését. Kérdőívük kitöltőinek négy különböző nyelvváltozatot kellett megítélniük hat skálán: sztenderd / nem sztenderd, általánosan elterjedt / szokatlan, modern / régimódi, szép / csúnya, igényes / hanyag, nekem való / nem nekem való. Kutatásukból az derült ki, hogy a fiatal nők magasan a legpozitívabban ítélik meg a poldernederlands nyelvváltozatot. Ezen kívül azt is meg tudták állapítani, hogy a fiatal férfiak több skálán is pozitívabban ítélték meg ezt a nyelvváltozatot, mint az idősebb kitöltők. Ez igazolja Stroop (1998) állítását, hogy a fiatal, magasan képzett nők a poldernederlands éllavasai, a fiatal férfiak attitűdje pedig utalhat a nyelvváltozat egyre általánosabb elfogadottságára.

Másodszor Van Heuven, Edelman és Van Bezooijen (2002) a 1997–2000-ig futott, *Het Blauwe Licht* című holland talkshow vendégeinek kiejtését vizsgálták. A *Het Blauwe Licht* kifejezetten értelmiségieknek szóló műsor volt, amelyben különböző, akkoriban új tv-programokról és sajtófotókról kérdeztek két vendéget. Van Heuven és munkatársai a műsor 16 női és 16 férfi vendégénél elemezték az [ei] diftongust. A mérés során a diftongus első hangjának nyíltságát az adott beszélő előlképzett, legnyíltabb és legzártabb magánhangzóikhoz viszonyították, az [i]-hez és [a]-hoz. Minden vendég esetében öt mintát vettek mindegyik hangból, ami az [ei] esetében tíz mintát jelentett, mivel mind a kezdő, mind a véghangját mérték. Eredményeik – noha a vizsgált férfi vendégek között is akadt, aki [ei] helyett [ai]-t mondott – alátámasztották Stroop (1998) állítását, mely szerint ez a fajta kiejtés a nőkre, és közülük is a fiatal és magasan képzettekre a legjellemzőbb.

Vriesendorp és Rutten (2019) *matched-guise technique*-kel, azaz „ügynökmódszerrel” mérték fel, hogy az átlagos holland különbséget tesz-e az *ei* hang zártabb [ei], ill. nyíltabb [ai] típusú kiejtése között. Ez a módszer a beszélők egy bizonyos nyelvváltozathoz való viszonyának felmérésére szolgál. A különböző hangfelvételeken egy-egy beszélő más-más nyelvváltozaton beszél, tehát különböző *guise*-okban, „áruhákban” jelenik meg. A kitöltőknek a beszélők különféle külső és belső tulajdonságait kell értékelniük, például: magasság, vonzóság, megbízhatóság, kedvesség, magabiztosság, vallásosság, stb. Így a kitöltők beszélőről alkotott véleményét kizárólag az éppen hallott nyelvváltozathoz való hozzáállásuk határozza meg, vagyis kiolvasható belőle az adott nyelvhasználat megítélése. Vriesendorp és Rutten ehhez többek között a Van Bezooijen és Van den Berg (2001) kutatásában szereplő, korábban tárgyalt hat skálát is felhasználták. Eredményeik alapján az átlagos holland, nemtől és kortól függetlenül, nemigen tesz különbséget a nyíltabb és zártabb ejtés között. Ez látszólag

alátámasztja Stroop (2010 és 2017) állítását, miszerint a poldernederlands egyre jobban elfogadottá válik, és át fogja venni a sztenderd holland helyét. Vriesendorp és Rutten (2019) azonban nem értenek egyet ezzel a hipotézissel. Szerintük csak a nyíltabb és zártabb ejtés közötti különbség megszűnése épült be a sztenderd hollandba, a poldernederlands egyéb jellegzetességei nem. Más szóval a poldernederlands nem vette át a sztenderd holland helyét, csupán a sztenderd holland fogadta el az [ei] nyíltabb realizációját.

Tekintettel arra, hogy tanulmányom csak a poldernederlands jelenlegi percepciójáról szól, nem pedig annak miértjéről, és főként nem szeretne állást foglalni ebben a vitában, ezért az alábbiakban a fenti értelmezések tárgyalására nem térek ki.

Mindezek alapján hipotézisem az volt, hogy a 2000-es évek elején végzett kutatások óta eltelt közel 20 évben a fiatal nők és a többi csoport véleménye közti erőteljes eltérések gyengülnek, mint ahogy azt Vriesendorp és Rutten (2019) kutatása is mutatja.

A poldernederlands felfedezése óta több mint 20 év telt el. Az érdekelt, milyen a nyelvváltozat jelenlegi helyzete. Hogyan ítélik meg napjainkban? Mennyiben változott a megítélése Van Bezooijen és Van den Berg (2001) kutatása óta? Kutatási kérdésem a következő: mennyiben változott a poldernederlands nyelvváltozat társadalmi megítélése az elmúlt 20 évben a nők és a férfiak, valamint a fiatalok és az idősebbek körében?

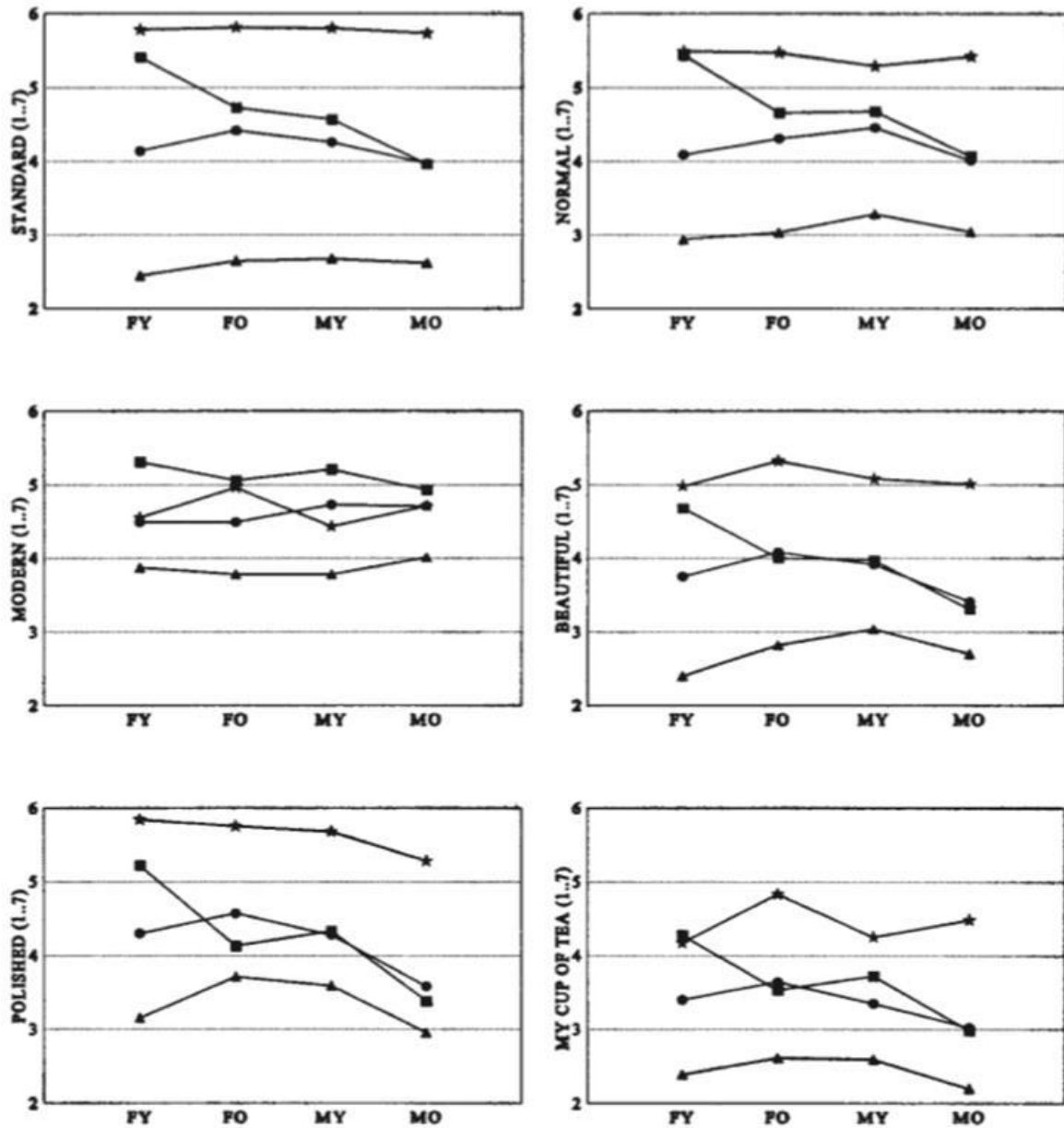
3. Módszer

A kutatásom alapjaként szolgáló Van Bezooijen- és Van den Berg-féle kutatás (2001) részletesebben az alábbiakban foglalható össze. Négy holland nyelvváltozatot használtak: a sztenderd hollandot, a poldernederlandsot, az amszterdami városi dialektust, valamint az ún. randstadnederlandsot. Ez utóbbi azt a „nagyvárosi” dialektust jelenti, amely nevét a Nyugat-Közép-Hollandiában található Randstad megapoliszról kapta, s amelyet többek között a legnagyobb holland városok, Amszterdam, Rotterdam, Hága és Utrecht alkotnak. Mindegyik nyelvváltozatból 3–3 mintát használtak, és 160 emberrel hallgattatták meg ezeket. A kitöltőktől három fontos adatot kértek: mi a nemük, milyen idős és honnan származnak. A válaszadóknak a meghallgatott mintákat hat skálán kellett megítélniük:

1. Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot sztenderd hollandnak?
2. Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot általánosan elterjedtnek?
3. Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot modernnek?
4. Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot szépnek?

5. Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot igényesnek?

6. Mennyire azonosul a felvételen hallható nyelvhasználattal?⁵

2. ábra: Renée van Bezooijen és Rob van den Berg kutatásának eredménye. FY: fiatal nő; FO: idősebb nő; MY: fiatal férfi; MO: idősebb férfi; csillag: sztenderdholland; négyzet: poldernederlands; kör: randstadnederlands; háromszög: amszterdami (Bezooijen/Berg 2001: 9)

Van Bezooijen és Van den Berg (2001) kutatásából az látszik (2. ábra), hogy a fiatal nők messze pozitívabban ítélték meg a poldernederlands nyelvváltozatot, mint a többi csoport; ez

⁵ Saját fordítás.

a bal felső diagramon (sztenderd / nem-sztenderd) a legszembetűnőbb. A fiatal nők a sztenderd hollandhoz hasonlóan ítélték meg a poldernederlands nyelvváltozatot; a jobb felső (szokatlan / általánosan elterjedt) és jobb alsó (nekem való / nem nekem való) diagramokon látható, hogy egyes esetekben akár meg is egyezik a két változatról alkotott véleményük. A többi csoport inkább a randstadnederlands nyelvváltozattal tette egy kategóriába a poldernederlandsot, mint ahogy az a jobb középső diagramon (szép / csúnya) is látszik. Ezenkívül azt vették még észre, hogy a fiatal férfiak magasabb pontszámokat adtak a poldernederlandsnak, mint az idősebb nők és férfiak, ami jól látható a két alsó diagramon (igényes / hanyag, nekem való / nem nekem való). Végezetül az idősebb férfiaknál volt a poldernederlands megítélése a legnegatívabb, ami a bal felső (sztenderd / nem-sztenderd) és jobb középső (szép / csúnya) diagramokon érzékelhető a legjobban.

Mivel a kérdésem megválaszolásához az eredményeimet Van Bezooijen és Van den Berg (2001) eredményeivel kellett összevetnem, úgy döntöttem, megpróbálom célirányosan reprodukálni a kutatásukat. Természetesen – részben a nyelvterülettől való távolság miatt – saját kutatásom lényegesen kisebb léptékű lett.

Egy online Google-kérdőívet készítettem, Van Bezooijen és Van den Berg (2001) kérdéseit felhasználva. A felmérésben csupán sztenderd holland és poldernederlands minták szerepelnek, egy férfi és egy női beszélő mind a két nyelvváltozatból. Mintákat a YouTube videómegosztó weboldalon kerestem, mégpedig kifejezetten olyan videókat, amelyekben sztenderd holland és poldernederlands nyelvváltozatot beszélnek, így a sztenderd mintákhoz híradó részleteket, a poldernederlands mintákhoz pedig fiatalabb énekesekkel készült interjúkat néztem. Az így talált videókból kerültek ki a végleges minták, amelyekből egy-egy kommunikációegységnyi részletet vágtam ki. Így mindegyik mintában egy teljes mondatokkal megfogalmazott tartalmi egység szerepel. Ezek a 20–40 másodperces részletek csak hanganyagot tartalmaztak, képet nem, így kerültek bele a kérdőívbe. A kérdőív kiküldése előtt a minták helyességét a tanszéken dolgozó anyanyelvi lektorokkal ellenőriztettem. A mintába a következő hangfelvételek kerültek bele:

Férfi sztenderd beszélő: a *De Vijf*, azaz az egyik legnagyobb holland napilap, a *De Telegraaf* YouTube csatornáján egy visszatérő szegmens egyik műsorvezetője. A kitöltők többnyire TV-s műsorvezetőnek és sportriporternek tartották, aki a modern holland televíziós műsorokra jellemző nyelvváltozatot használ. Megjegyezték még, hogy gondosan kiejti a szavakat, ugyanakkor azt is hozzáfűzték, hogy nagyon gyorsan beszél, valamint hajlamos a szlenges, laza, populáris szókinész használatára is. Magán a hangfelvételen az Eurovíziós Dalfesztivál öt legkülönösebb produkciójáról van szó.

Női sztenderd beszélő: az *NOS-Journaal*, a legnagyobb holland hírműsor hírolvasója. A kitöltők nagyon szépnek, gondosnak és igényesnek találták a nyelvhasználatát. Többen meg is jegyezték, hogy egy hírolvasóról van szó, akitől nem is várnának kevesebbet a nyelvhasználat területén. A hangfelvétel a 2018-as Eurovíziós Dalfesztivál győztesét, a holland produkciót ismerteti.

Női poldernederlands beszélő: maga az énekesnő, Trijntje Oosterhuis, akinek az 1997. május 4-ei beszédében Stroop (1998) először figyelt fel a poldernederlands nyelvváltozatra. Egy 55 éves női kitöltő kiemelte, hogy kifejezetten tetszik neki ez a nyelvhasználat. Egy 23 éves bölcsészhallgató kitöltő megjegyezte, hogy ez közel áll a saját korosztályának nyelvhasználatához, főleg az, ahogyan a beszélő elharapja a szóvégi *n* hangot. Csupán egy kitöltőnek – aki szintén bölcsészettudományi végzettséggel rendelkezik – tűnt fel az [ei] [ai]-ként való kiejtése. Maga a hangfelvétel egy 2007-es interjú a *Just the Two of Us* című zenei tehetségkutatóműsorról.

Férfi poldernederlands beszélő: a Hollandiát 2018-ban az Eurovíziós Dalfesztiválon képviselő, győztes énekes, Duncan Laurence. Többen megjegyezték, hogy angol szavakat is használ, szám szerint kettőt: *performance*, *experience*. Ugyanaz a 23 éves bölcsészhallgató ennél a mintánál is hozzáfűzte, hogy a korosztályára, vagyis a 20–25 évesekre, beleértve magát is, erősen jellemző ez a fajta nyelvhasználat. Itt ketten is megjegyezték az [ei] sztenderdtől eltérő [ai]-os kiejtését, mindketten humán képzettséggel rendelkeznek. A felvételen magán a 2018-as Eurovíziós Dalfesztiválon készült interjú hallható a közelgő nagy fellépésről.

Mivel kutatásomban a poldernederlands nyelvváltozatot a sztenderd nyelvhez viszonyítom, erről a nyelvváltozatról is szükséges néhány szót szólnom. Van Sterkenburg (2009: 63–64) a holland nyelvet a Rubik-kockához hasonlítja: minden egyes dialektus, szociolektus és maga a sztenderd nyelv is egy-egy kis kocka, melyeknek az összessége teszi ki a holland nyelv egészét. A sztenderd nyelv a hollandban csakúgy, mint a magyarban egy kiemelt nyelvváltozat, amely általában az oktatás, a média és a politika nyelve. Mivel az átlagos holland tudatosabb a nyelvterületen található nyelvváltozatokkal kapcsolatban, jobban ismeri a különböző dialektusokat, be tudja azonosítani a nyelvhasználat alapján, hogy az adott beszélő milyen régióból jött, ezért a sztenderd nyelv is jobban benne van a holland köztudatban. Így a sztenderd hollandnak némileg másfajta jelentősége van a holland társadalomban, mint a sztenderd magyarnak a magyarban.

A hollandban a 17. században mentek végbe a nyelvváltozások, ugyanis Hollandiában ebben a korban rakták le a sztenderd nyelv alapjait, írják és szerkesztik az első szótárakat,

helyesírási útmutatókat és nyelvtankönyveket. A sztenderd nyelv elterjedéséhez nagyban hozzájárult a Statenbijbel, az 1637-ben megjelent, első teljes, hollandnyelvű, nyomtatott Biblia, amelyet az állam (*Staten-Generaal*) megbízásából fordítottak le az eredeti héber, arámi és görög szövegből, és amelyből a megjelenését követő húsz évben félmillió példányt nyomtattak. Erre az időszakra tehető a déli és északi németalföldi területek szétválása is, tehát a mai Hollandia és Belgium flamand részének különválása. Ezután a nyelvterület két része nyelvtörténetileg külön fejlődött, és noha hivatalosan egy holland sztenderd nyelvről beszélünk, valójában a nyelvi különbségek mindmáig fennállnak. Így beszélhetünk a holland esetében többcentrumú sztenderd nyelvről⁶: *Nederlands-Nederlands* (hollandiai holland) és *Belgisch-Nederlands* (belgiumi holland). Ezért a kutatásomban a flamand anyanyelvű kitöltőket nem veszem figyelembe.

A mai sztenderd hollandot AN-nek (*Algemeen Nederlands*, 'általános holland') nevezik. Az AN-nek igencsak nagy szerepe volt a 20. században, bár az 1970-es évek óta sokat változott és még mindig változik a jelentősége. Az 1970-es évekig a sztenderd nyelv a holland társadalom nagy része számára olyan nyelvváltozatot jelentett, amelyet csak hivatalos, formális helyzetekben és környezetben használtak. Otthon és közeli ismerőseik körében általában mindenki a saját nyelvjárását használta. Ahogy Sterkenburg (2009) is írja, ezt a nyelvváltozatot mindenhol megértették, és közben nem derült ki, hogy a beszélő pontosan honnan is származik. Az 1970-es évekre érkezett el a holland társadalom oda, hogy az emberek nagy része a sztenderd hollandot anyanyelvi nyelvváltozatának tudhatta. Ezáltal gyakrabban egyre informálisabb körülmények között is használták, ami egyben a nyelvváltozat szabályainak fellazulásához is vezetett. Emellett a 20. században sokan érkeztek a korábbi gyarmatokról, valamint vendégmunkásként és egyéb bevándorlóként különböző országokból is, akiknek mind másfajta nehézségei voltak a holland nyelvvel. Ez is nagyban hozzájárult a sztenderd nyelv szabályainak további fellazulásához. Ám a hollandok tudatosabbak a nyelvük változatosságával kapcsolatban, jobban hallják a különbségeket, mint egy átlagos magyar, ennél fogva a sztenderd nyelv mindmáig jobban benne van a köztudatban. Mindezek fényében érthető meg igazán az első és a második kérdés közötti különbség: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot sztenderd hollandnak?* és *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot általánosan elterjedtnek?* Az első kérdés kifejezetten a sztenderd nyelvre vonatkozik: azt szeretném megtudni, mennyire tartozik a

⁶ Ilyen még a német nyelv is: Németországban sztenderd (fel)németről, Ausztriában sztenderd osztrák németről, Svájcban pedig sztenderd svájci németről beszélünk.

felvételen hallható beszélő nyelvhasználata a sztenderd nyelvi változathoz a kitöltő véleménye szerint. Ezzel szemben a második kérdés a felvételen hallott nyelvváltozat elterjedtségére kérdez rá, vagyis arra, hogy milyen gyakran találkozik a kitöltő hasonló nyelvhasználattal a mindennapokban. Ez a kérdés szubjektívebb, hiszen különböző korú, nemű és munkájú emberekről beszélünk, akik feltehetőleg többé-kevésbé eltérő környezetben élnek.

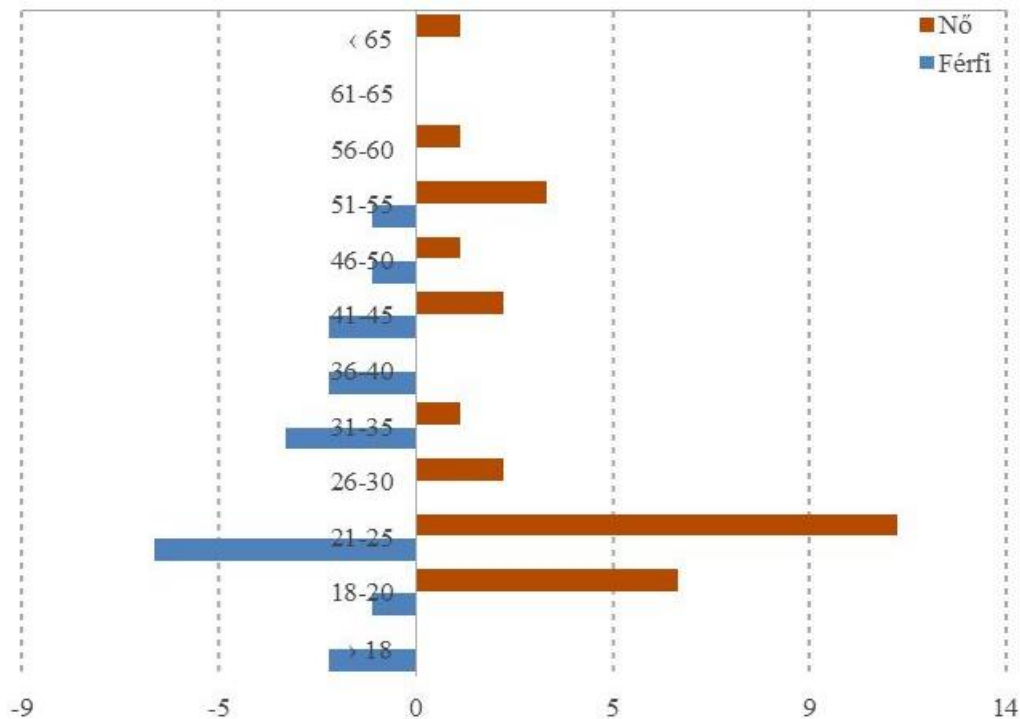
A negyedik és az ötödik kérdés közti különbséget is érdemes jobban megvilágítani: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot szépnek?* és *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot igényesnek?* A szépség és az igényesség között a szubjektivitás foka a különbség. Míg az igényes nyelvhasználat jobban körülírható, azaz objektív kategória, mivel minden nyelvben vannak olyan elemek, amelyek elhagyását az átlagos beszélő hanyagnak tekinti, a szépség ennél szubjektívebb kategória. Bár a sztenderd nyelvet is tekinthető a szép nyelv mintájának, attól, hogy egy bizonyos nyelvhasználat nem kifejezetten sztenderd, még tarthatja valaki szépnek.

A kitöltőkről az alábbi demográfiai adatokat vettem fel: nem, kor, származás, anyanyelv, végzettség, szülők végzettsége, éves jövedelem.⁷

A kérdőívet 56-on töltötték ki: 45 holland, 6 magyar és 5 flamand. Az elemzéshez csak a holland kitöltők adatait használtam, mivel attól tartottam, hogy a flamandok és a nem holland anyanyelvű magyarok véleménye eltérhet, és így interferál a hollandokéval, ahhoz pedig az utóbbiak túl kevesen voltak, hogy érdemes legyen az általuk szolgáltatott adatokat elemezni és a hollandok adataival összevetni. Noha a számok alapján az eredmények nem tekinthetőek reprezentatívnak, mégis érdemes lehet levonni belőlük – még ha csak óvatosan is – tanulságokat.

A 45 holland kitöltőnek a 60%-a nő, 40%-a férfi. Majdnem felük 18 és 25 év közötti fiatal, köztük is túlsúlyban vannak a nők. A középkorú kitöltők többsége férfi, míg az idősebb kitöltők között ismét a nők vannak többségben (3. ábra).

⁷ A társadalmi-gazdasági státuszt pontosabban azonosítandó, a kitöltők éves jövedelmére is rákérdeztem – három sáv közül kellett választaniuk. Mivel azonban a kitöltők között magas volt az egyetemisták és frissen végzettek aránya, akik nem tudtak jövedelmi adatokat szolgáltatni, a jövedelemmel kapcsolatos információt végül nem használtam fel.

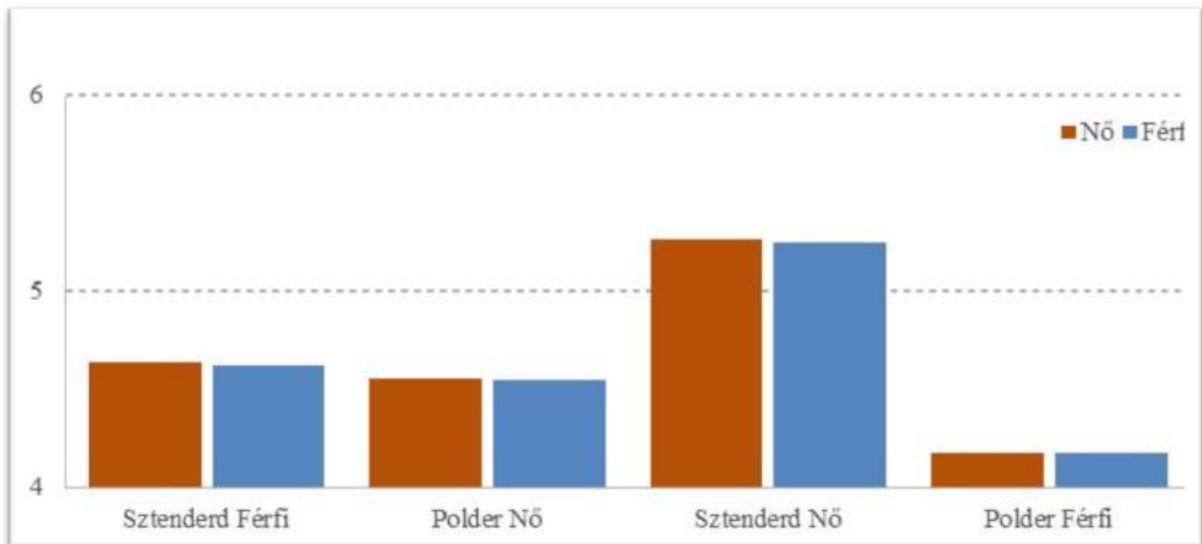

3. ábra: A kitöltők korfája

Nyolc holland tartományból vannak kitöltőim: 19-en Zuid-Holland, 8-an Utrecht, 4–4 kitöltő Noord-Holland és Gelderland, 3–3 Friesland és Overijssel, valamint 2–2 Groningen és Limburg tartományokból. 83%-uk egyetemet vagy főiskolát végzett, 53%-uk származik olyan családból, ahol mindkét szülőnek diplomája van, és további 26%-uknak az egyik szülője végzett egyetemet vagy főiskolát. Összefoglalva tehát a kitöltőim között sok a fiatal, magasan képzett nő, akiket hagyományosan a poldernederlands éllovasainak tekintenek, és amely demográfiai csoport 20 éve Van Bezooijen és Van den Berg kutatásában a legpozitívabban ítélte meg ezt a nyelvváltozatot.

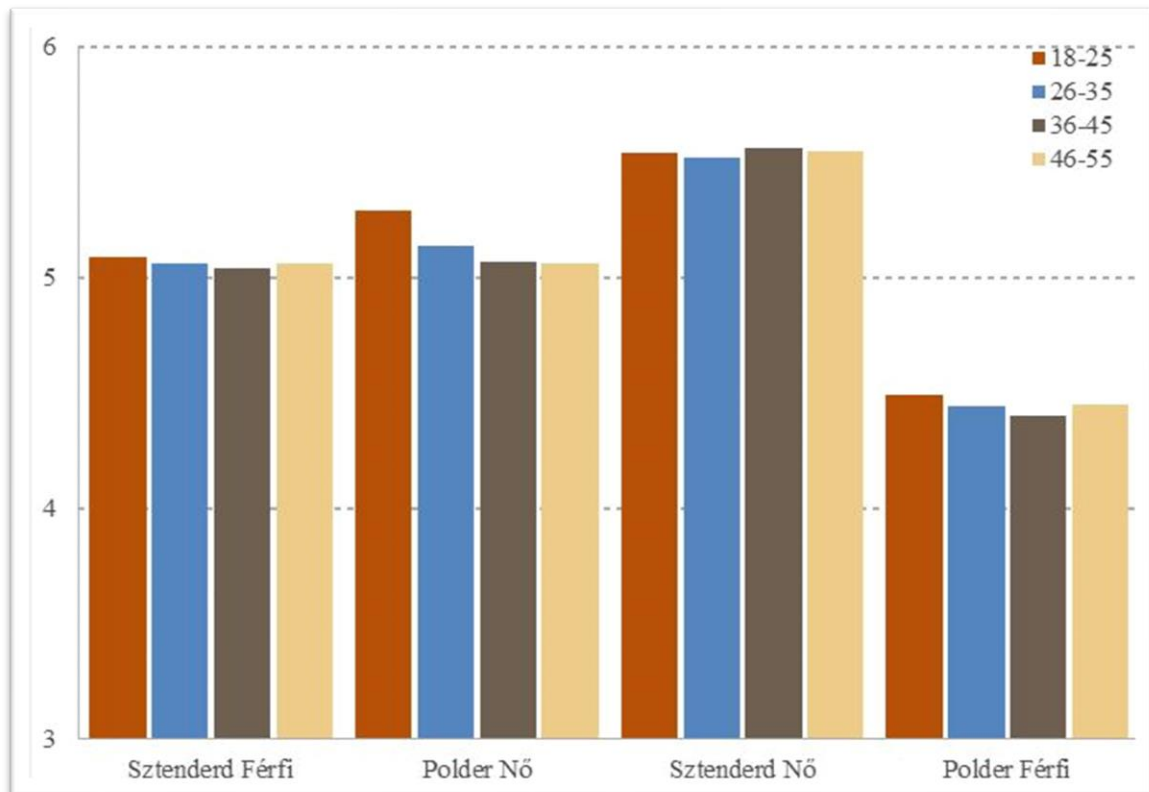
4. Eredmények

Mivel 18 év alatti kitöltő csak kettő, 56–65 év közötti és 65 évnél idősebb pedig csak egy-egy volt, ezért az általuk szolgáltatott adatokat nem vettem bele az elemzésbe. Mivel a nők és férfiak válasza között egyik kérdésnél sem volt szinte semmilyen különbség, ezért nem fogok külön a nemek alapján fennálló különbségekről írni. A következő diagramon látható, hogy a nők és a férfiak poldernederlandsról alkotott véleményének valamennyi különbsége bőven a hibahatáron belül van (4. ábra).

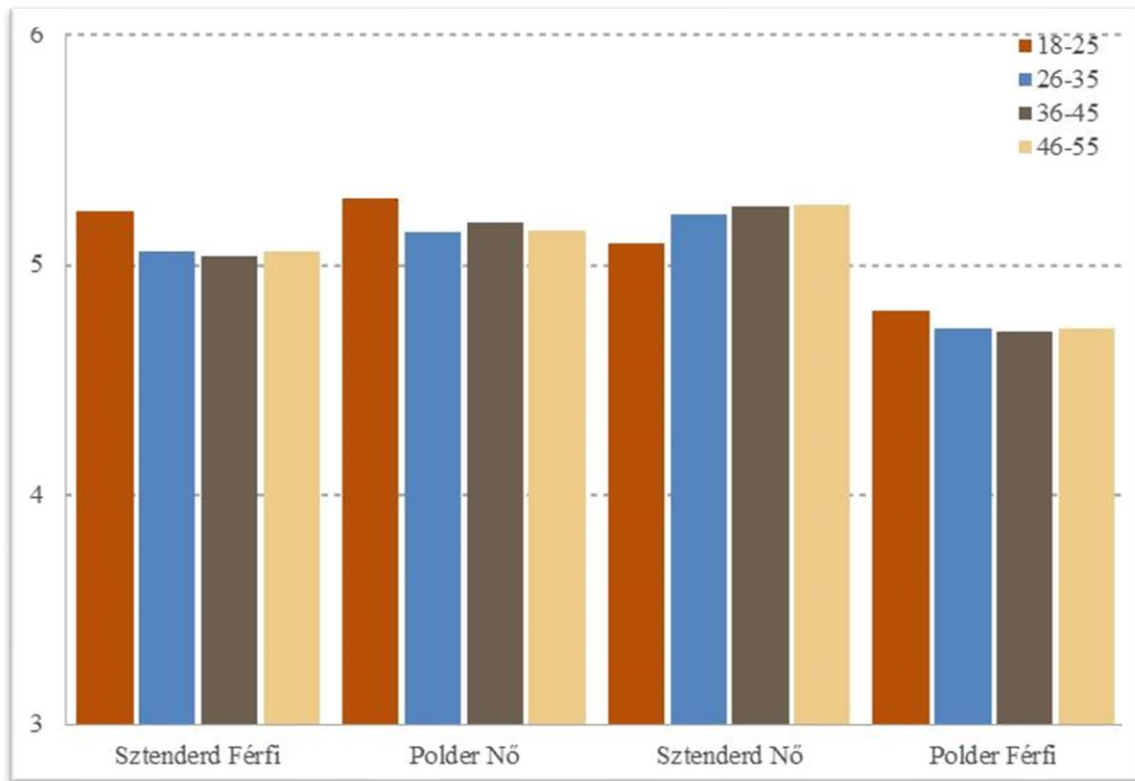
4. ábra: A válaszok átlaga a kitöltők neme alapján

Első kérdés: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot sztenderd hollandnak?* (5. ábra). A beszélők nyelvhasználatát „nem sztenderdtől” (1) „sztenderdig” (6) lehetett értékelni. Látható, hogy minden korcsoport a női sztenderd beszélő nyelvhasználatát tartja a legsztenderdebbnek, ami a nyelvhasználatához fűzött megjegyzések ismeretében nem meglepő, és a férfi poldernederlands beszélő kapta a legalacsonyabb pontokat. Fontos megjegyezni, hogy a női poldernederlands beszélő és a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatának nagyon hasonló lett a megítélése, főleg az idősebb kitöltők körében. Az is feltűnő, hogy a két poldernederlands minta a 18 és 25 év közötti fiataloktól kapta a legmagasabb pontokat. Ez szintén igaz a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatára, akiről már írtam, hogy gyorsabb beszél, ill. fiatalosabb a szókincse, mint a női sztenderd beszélőé. Ugyanakkor azt is fontos kiemelni, hogy mindegyik nyelvhasználatot meglehetősen sztenderdnek ítélték: a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatának értékelési átlaga 5,075, a női poldernederlands beszélőének 5,15, a női sztenderd beszélőének 5,55, és a férfi poldernederlands beszélő, amely a legalacsonyabb pontokat kapta, sincs nagyon lemaradva, s inkább sztenderdnek ítélték meg a maga 4,45 pontjával.

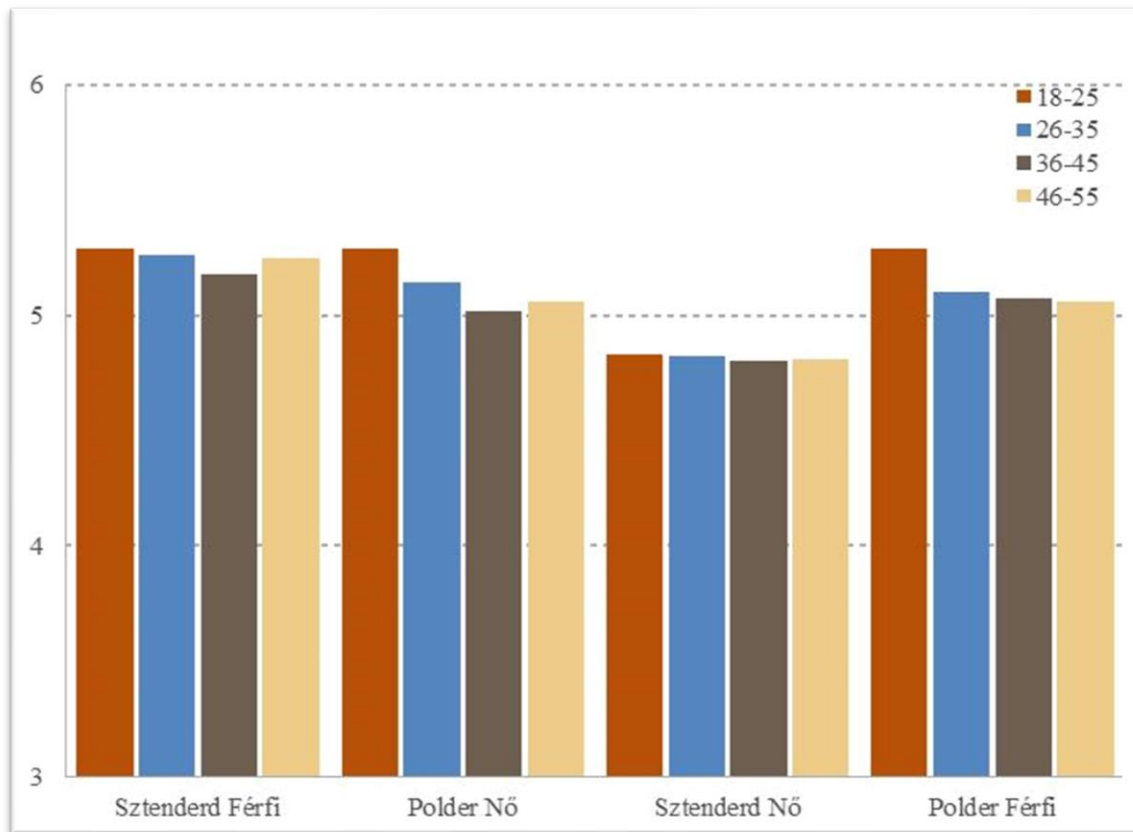
5. ábra: Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot sztenderd hollandnak?

Második kérdés: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot általánosan elterjedtnek?* (6. ábra). Ezen a skálán a beszélők nyelvhasználatát a „szokatlantól” (1) „általánosan elterjedtig” (6) lehetett értékelni. Ennél a kérdésnél még inkább fej-fej mellett halad az összes minta, de itt is megállapítható, hogy összességében a női sztenderd beszélő nyelvhasználatát értékelték a legpozitívabban, a férfi poldernederlands beszélőét pedig a legnegatívabban. Ismételten a 18 és 25 év közti fiatalok adták a legmagasabb pontokat a poldernederlands nyelvváltozatot tartalmazó mintáknak, valamint a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatát is elterjedtebbnek tartják, mint az idősebb kitöltők. Ugyanakkor ez a korcsoport adta a legalacsonyabb pontot a női sztenderd beszélő által képviselt, rendkívül igényes sztenderd nyelvhasználatra. Azt is érdemes megjegyezni, hogy a női poldernederlands beszélő nyelvhasználatának értékelése a két sztenderd minta közé esik, sőt közelebb áll a női sztenderd beszélő nyelvhasználatának megítéléséhez: a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatának értékelési átlaga 5,1 a női poldernederlands beszélőének 5,2, míg a női sztenderd beszélőének 5,225. Eközben a férfi poldernederlands beszélő nyelvhasználatának értékelési átlaga 4,75.

6. ábra: Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot általánosan elterjednek?

Harmadik kérdés: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot modernnek?* (7. ábra). Ezen a skálán a beszélők nyelvhasználatát „régimóditól” (1) „modernig” (6) lehetett értékelni. Rögtön feltűnik, hogy minden korcsoport a női sztenderd beszélő nyelvhasználatát tartja a legkevésbé modernnek, ami valószínűleg a sztenderd holland határainak 1970-es évek óta tartó fellazulásának tudható be, amiről korábban írtam. A két poldernederlands minta hasonlóan magas számokat kapott, de a legmodernebbnek a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatát értékelte minden korcsoport. A két poldernederlands minta esetében ismét a 18 és 25 év közti fiatalok adták a legmagasabb pontokat. A férfi sztenderd beszélő értékelésének átlaga 5,275, a női poldernederlands beszélőének 5,125, a női sztenderd beszélőének 4,8, a férfi poldernederlands beszélőének pedig 5,15.

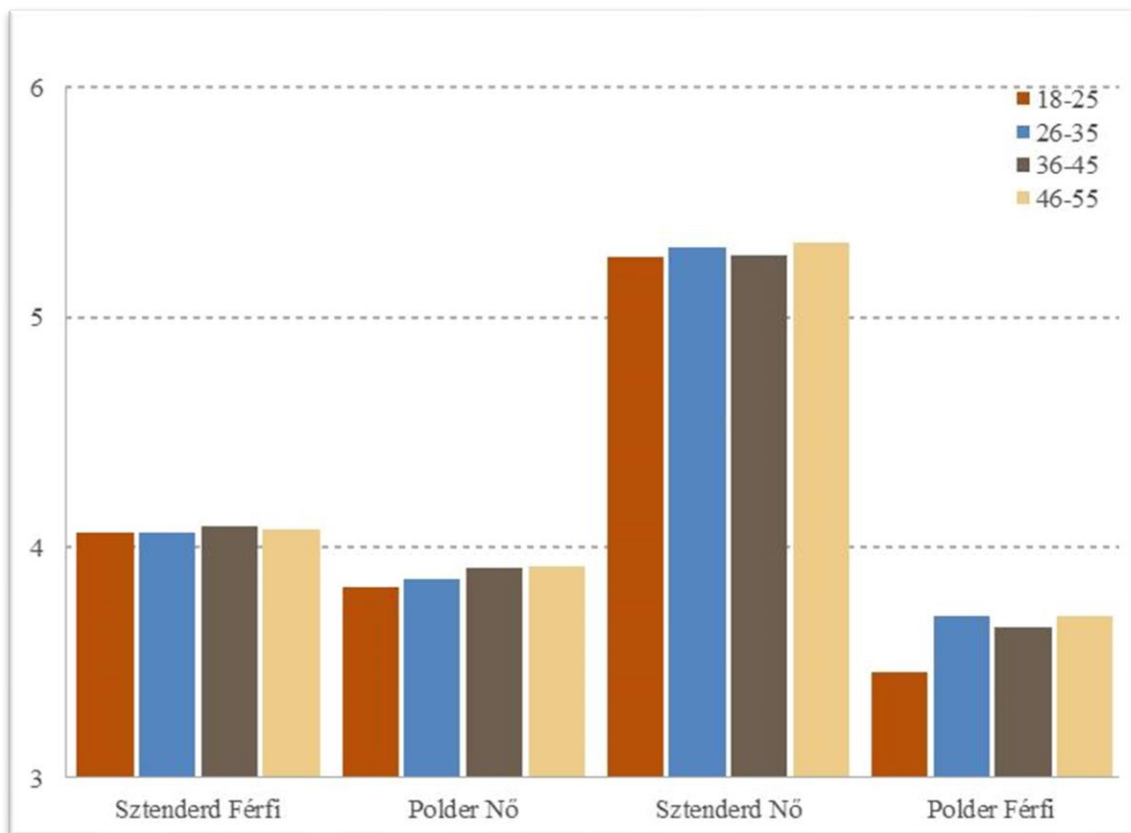

7. ábra: Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot modernnek?

Az eddigi három kérdésnél észrevehettünk egy tendenciát: a 18 és 25 év közti fiatalok adják a poldernederlands nyelvváltozatnak a legmagasabb pontokat mind a női, mind a férfi beszélő esetében, noha a férfi beszélő nyelvhasználatára általában alacsonyabb pontokat adnak, mint a nőére. Emellett azt is megfigyelhetjük, hogy a férfi sztenderd beszélő és női poldernederlands beszélő nyelvhasználatát nagyjából egyformán, minimális eltéréssel ítélik meg. A következő kérdések esetében ez meg fog változni, főként a fiatalok általánosan pozitív hozzáállásában a poldernederlands nyelvváltozathoz.

Negyedik kérdés: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot szépnek?* (8. ábra) Ezen a skálán a beszélők nyelvhasználatát „csúnyától” (1) „szépig” (6) lehetett értékelni. A legfeltűnőbb az, hogy a női sztenderd beszélő nyelvhasználatát minden korcsoport messze a legszebbnek tartja, ami az ehhez a mintához fűzött pozitív megjegyzések fényében nem meglepő. Szintén látványos, hogy a 18 és 25 év közti fiatalok nem adnak magasabb számokat a poldernederlands mintáknak, mint eddig, hanem egyenesen ezeknek adják a legalacsonyabb pontokat, legfőképp a férfi poldernederlands beszélő nyelvhasználatának esetében. Ezenkívül látható, hogy a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatát általánosan szebbnek találják, mint a két poldernederlands mintát, még ha nem is jelentősen. A férfi sztenderd beszélő

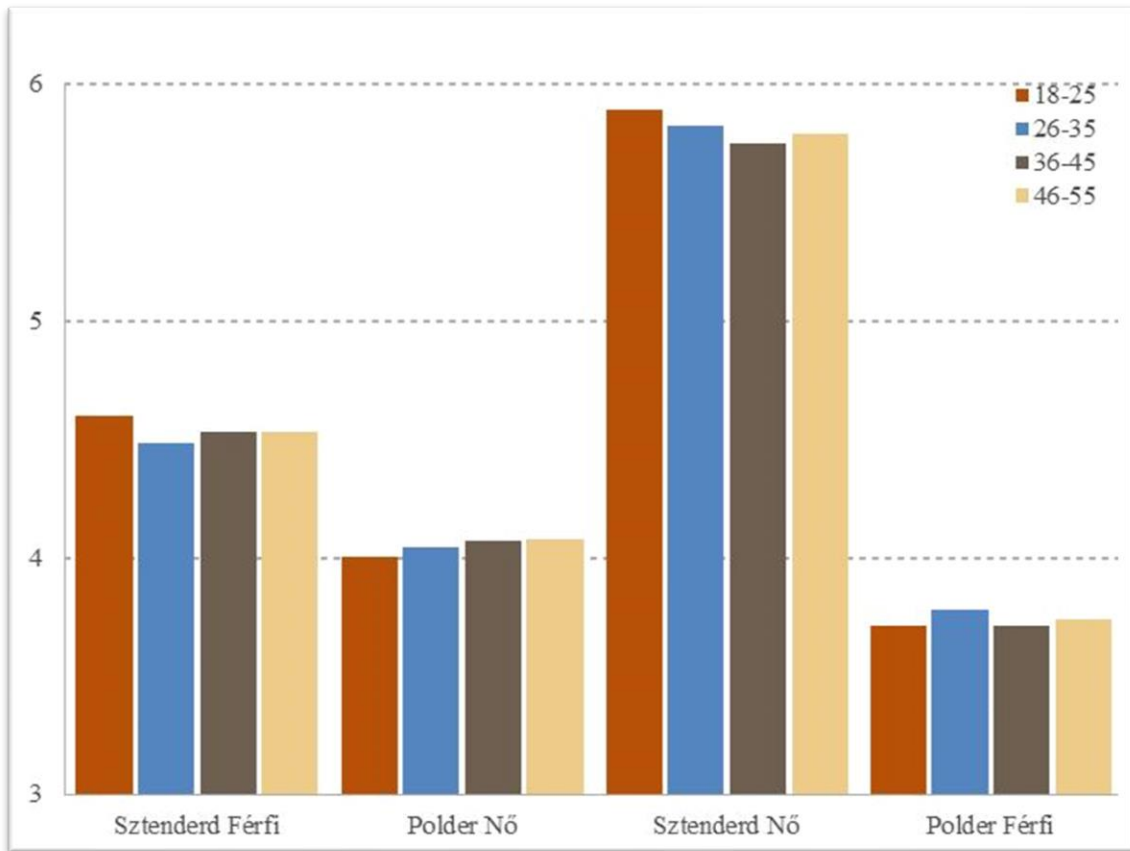
nyelvhasználatát átlagosan 4,1, a női poldernederlands beszélőét 3,875, a női sztenderd beszélőét 5,3, míg a férfi poldernederlands beszélőét 3,65 pontra értékelik.

8. ábra: Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot szépnek?

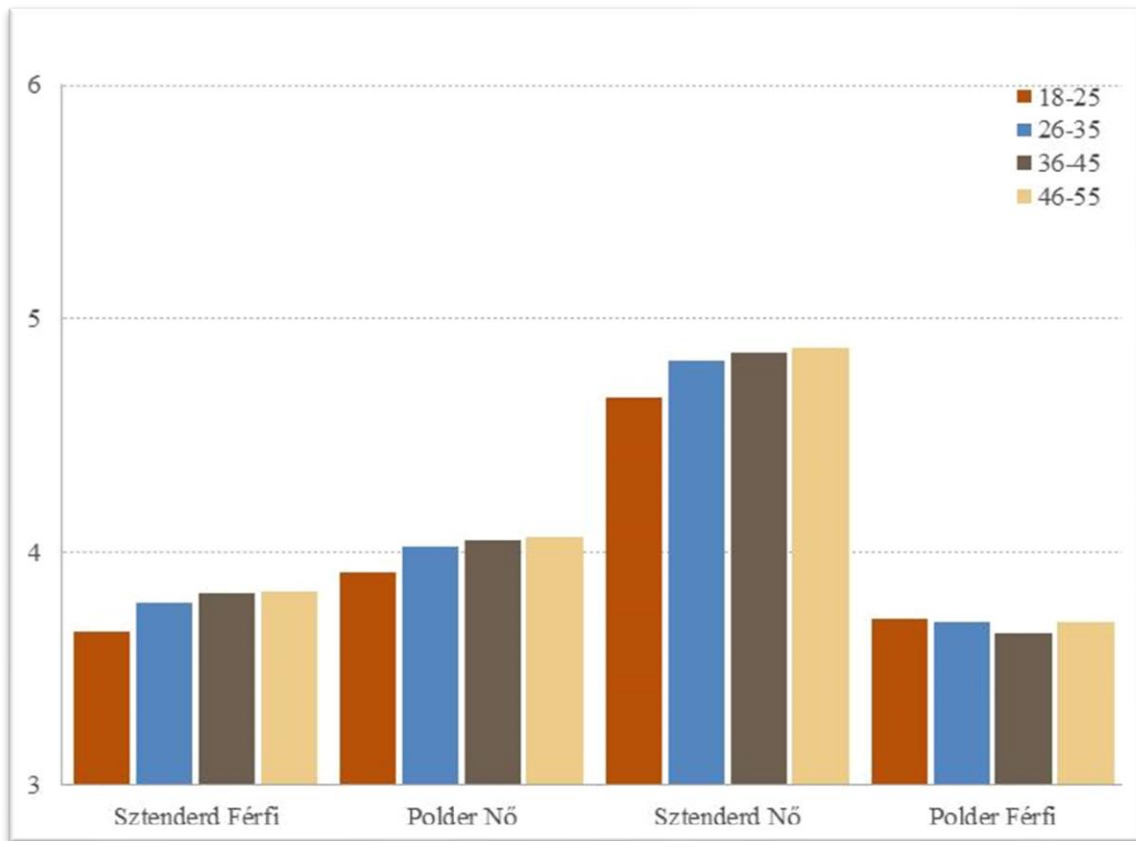
Ötödik kérdés: *Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot igényesnek?* (9. ábra)
Ezen a skálán a beszélők nyelvhasználatát „hanyagtól” (1) „igényesig” (6) lehetett értékelni. Ismételten a női sztenderd beszélő nyelvhasználatát értékelte minden korcsoport a legpozitívabban. A férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatát is igényesebbnek ítélték, mint a két poldernederlands beszélőét. Ezt a mintákhoz fűzött megjegyzésekben is észlelhettük: mindkét sztenderd beszélőnél megjegyezték a kitöltők, hogy gondos és igényes a kiejtésük. Ennél a kérdésnél sem a 18 és 25 év közötti fiatalok adták a legmagasabb számokat a poldernederlands mintáknak, sőt újból inkább a legalacsonyabb pontokat adták nekik, míg a sztenderd beszélők nyelvhasználatát minimálisan magasabban értékelték, mint a többi korcsoport. Ezenkívül élesen szétválik a férfi sztenderd beszélő és a női poldernederlands beszélő nyelvhasználatának értékelése, noha ezek eddig többnyire hasonló pontokat kaptak. A férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatának értékelési átlaga 4,525-ön, a női poldernederlands

beszélőének jóval alacsonyabban, 4,05-ön áll, a női sztenderd beszélőének azonban toronymagasan 5,825-ön, míg a férfi poldernederlands beszélőének mindössze 3,725-ön.

9. ábra: Mennyire tartja a felvételen hallható nyelvhasználatot igényesnek?

A hatodik és egyben utolsó kérdés: *Mennyire azonosul a felvételen hallható nyelvhasználattal?* (10. ábra) Ezen a skálán a beszélők nyelvhasználatát „nem nekem való”-tól (1) „nekem való”-ig (6) lehetett értékelni. Nem meglepő, hogy ennél a kérdésnél is a női sztenderd beszélő nyelvhasználata kapta messze a legmagasabb pontokat. Érdekes még megfigyelni, hogy a női poldernederlands beszélő nyelvhasználatára magasabb pontokat adtak, mint a férfi sztenderd beszélőére. Továbbá érdekes, hogy a 18 és 25 év közti fiatalok adták a legalacsonyabb pontokat minden mintánál, kivéve a férfi poldernederlands beszélő esetében, amelyet minden korcsoport nagyjából egyformán ítélt meg. Ezzel szemben az idősebb korcsoportok rendszerint magasabb pontokat adtak mindegyik mintának, ismét leszámítva a férfi poldernederlands beszélőt. Ezt a jelenséget szintén a sztenderd holland szabályainak lazulásával és a nyelvi toleranciával kapcsolatos változásoknak tudhatjuk be. A férfi sztenderd beszélő nyelvhasználatának értékelési átlaga 3,775, a női poldernederlands beszélőének 4,025, a női sztenderd beszélőének 4,825, a férfi poldernederlands beszélőének pedig 3,7.

10. ábra: Mennyire azonosul a felvételen hallható nyelvhasználattal?

5. Konklúzió

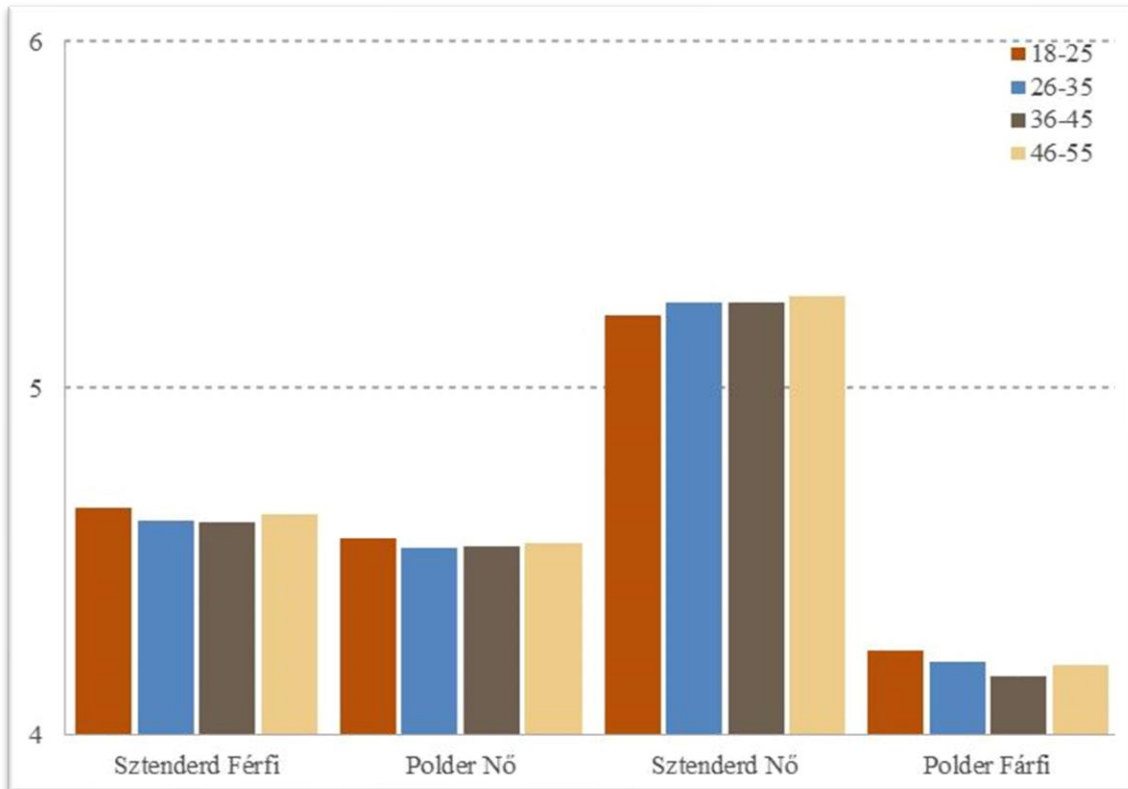
Felmérésem eredményei ugyan nem reprezentatívak, és a feltárt eredményeket további kutatásokkal kell megerősíteni, az egyes megfigyelések a korábbi kutatások ismeretében mégis világosan rámutatnak néhány tendenciára:

1. A nők és a férfiak értékelése közötti különbségek eltűnnek.
2. A fiatalok hozzáállása minimálisan elfogadóbb a poldernederlands iránt.
3. A sztenderd holland és poldernederlands megítélése hasonló.

A Van Bezooijen és Van den Berg (2001) kutatása óta eltelt húsz évben a nők és a férfiak véleménye közötti különbség (4. ábra) szinte teljesen eltűnt. Ez alátámasztja hipotézisemet, miszerint a fiatal nők és a többi csoport véleménye közti erőteljes különbségek gyengülnek. Ez Stroop állítását (1998, 2010 és 2017) is alátámaszthatja, miszerint a poldernederlands válhat az új sztenderd nyelvvé, másrészt azonban értelmezhető Vriesendorp és Rutten (2019) tézisével is, miszerint az [ei] és [ai] közötti különbség eltűnt a sztenderd hollandból.

A férfiak és nők közti véleménykülönbség eltűnésével szemben a fiatalok és az idősebbek hozzáállása között van egy minimális különbség. A 18 és 25 év közti fiatalok szerint a

poldernederlands jobban a sztenderd holland nyelvhasználathoz tartozik, elterjedtebbnek, modernebbnek tartják, mint az idősebb kitöltők (11. ábra). Ez is bizonyítja a hipotézisemet, és szintén magyarázható Stroop (1998, 2010 és 2017) vagy Vriesendorp és Rutten (2019) állításával.

11. ábra: Válaszok átlaga a kitöltők kora alapján

Megfigyelhető még, hogy nincs akkora különbség a sztenderd holland és a poldernederlands megítélése között, főként a férfi sztenderd beszélő és a női poldernederlands beszélő esetében (11. ábra). Sőt két kategóriában a poldernederlands beszélő nyelvhasználatát pontozták magasabban (6. és 10. ábra). Emellett az is jelentős, hogy egyik korcsoport sem ítélte meg kifejezetten negatívabban a poldernederlandsot mint a többi. Ez szintén Stroop (1998, 2010 és 2017), ill. Vriesendorp és Rutten (2019) tézisét látszik alátámasztani.

Mindezek mellett még két anomália is felfedezhető a kutatásomban, amelyeket a minták sajátosságaival tudok magyarázni.

1. A két sztenderd nyelvi minta megítélése közti különbség
2. A férfi poldernederlands beszélő nyelvhasználatának feltűnően alacsonyabb pontjai

A két sztenderd beszélő megítélése között elég nagy a különbség (a férfi beszélő értékelésének átlaga: 4,625, a női beszélőé: 5,25). A női beszélő nyelvhasználatát a modernséget mérő skála kivételével mindig magasabban pontozták mint a férfié. Ez

feltehetőleg annak köszönhető, amit a mintákhoz fűzött megjegyzések kapcsán írtam: a férfi sztenderd beszélő nyelvhasználata, noha igényesebben ejti ki a szavakat, mint azt az élő nyelvben szokás, jóval közelebb áll a beszélt nyelvhez, mint a női sztenderd beszélőé, amely szinte kizárólag formális és személytelen környezetben hallható, például az esti hírekben.

Emellett kitérnék a férfi poldernederlands beszélő nyelvhasználatának észrevehetően alacsonyabb pontjaira is. A kérdőívben a minták ugyanabban a sorrendben következtek, mint ahogy a diagramokon is láthatók, tehát először a férfi sztenderd beszélő, majd a női poldernederlands beszélő, a női sztenderd beszélő, végül pedig a férfi poldernederlands beszélő. Ahogyan azt többször említettem, a hollandok jobban tisztában vannak nyelvük sokféleségével, és a sztenderd holland is jobban benne van a köztudatban, ezért az a feltevés, hogy a férfi poldernederlands beszélő nyelvhasználatát szigorúbban pontozták a rendkívül igényes és mintaszerű női sztenderd beszélő meghallgatása után.

6. További kutatás lehetőségek

A fenti eredmények alátámasztása érdekében feltétlenül nagyobb mintára volna szükség. Egyrészt azért, hogy biztosan láthassuk, tényleg eltűnt-e a poldernederlands megítélésével kapcsolatban a nők és a férfiak véleménykülönbsége, másrészt pedig annak kimutatására, vajon valóban van-e különbség a fiatalok, főleg a 18 és 25 év közöttiek, és az idősebbek véleménye között.

Egy kiterjedtebb kutatásban ezen kívül több nyelvváltozat is szerepelhetne, hogy árnyaltabb eltéréseket is ki lehessen mutatni. Valamint egy-egy nyelvváltozatból több mintát is lehetne használni, hogy ezzel elkerülhetővé váljanak az olyan interferenciák, mint amilyeneket a férfi poldernederlands beszélő nyelvhasználatának megítélésében feltételezhetünk.

Irodalomjegyzék

- Bezooijen, Renée van/Berg, Rob van den (2001): Who power Polder Dutch? A perceptual-sociolinguistic study of a new variety of Dutch. In: *Linguistics in the Netherlands* 1, 1–12. <https://doi.org/10.1075/avt.18.04bez>
- Heuven, Vincent J. van/Edelman, Loulou/Bezooijen, Renée van (2002): The pronunciation of /ɛi/ by male and female speakers of avant-garde Dutch. In: *Linguistics in the Netherlands* 1, 61–72. <https://doi.org/10.1075/avt.19.09heu>
- Labov, William (2001): *Principles of Linguistic Change. Social Factors*. Oxford: Blackwell.

- Sterkenburg, Piet G. J. van (2009): Een kleine taal met een grote stem: Hedendaags Nederlands. Schiedam: Scriptum.
- Stroop, Jan (1997): Wordt het Poldernederlands model? In: *Taal en tongval* 3, 10–29.
- Stroop, Jan (1998): Poldernederlands; waardoor het ABN verdwijnt. Amsterdam: Bert Bakker.
- Stroop, Jan (2010): Hun hebben de taal verkwanseld. Over Poldernederlands, ‘fout’ Nederlands en ABN. Amsterdam: Athenaeum, Polak & Van Genneep.
- Stroop, Jan (2017): De onstuitbare opmars van ’t Poldernederlands. In: Mottart, André/Vanhooren, Steven (szerk.): 31ste Conferentie Onderwijs Nederlands: Hogeschool Windesheim Zwolle, 24 & 25 november 2017: Georganiseerd door Stichting Conferentie Onderwijs Nederlands i.s.m. Hogeschool Windesheim Zwolle. Gent: Skribis, 320–323.
- Vriesendorp, Hielke/Rutten, Gijsbert (2019): Het einde van het Poldernederlands? De perceptie van /ɛi/ en /ai/ in standaardtalig Nederlands in Nederland. In: *Nederlandse Taalkunde* 3, 323–356. <https://doi.org/10.5117/NEDTAA2019.3.003.VRIE>